

DACIA ÎN VIZIUNEA LUI LUDOVIC FERDINAND MARSILI

de DUMITRU ZAHARIA

Contele Ludovic Ferdinand Marsili originar din Bologna s-a angajat în serviciul armatelor imperiale austriece. Activitatea sa de militar și om politic în slujba curții vieneze, între anii 1683—1701, în părțile sud-estice ale Europei i-a permis să cunoască direct teritoriul fostei Dacii și oamenii contemporani care-și desfășurau activitatea aici. Om dotat cu o extraordinară putere de muncă, inteligență, spirit de analiză și sinteză, Marsili a întreprins o serie întreagă de cercetări arheologice descoperind urme ale vieții dacilor, coloniștilor romani, populației romanizate la Ulpia Traiana, Mehadia, Reșoa, Romula, Celei, Insula Banul, Sidova, Rîul Vadului, Orșova, Brețcu, Alba Iulia, Drobeta-Turnu Severin, Podul lui Traian, în zona de la sud de Odorhei. Studiul cronicelor care circulau în Transilvania, Țara Românească, Ungaria, al documentelor existente în arhivele cancelariei prințului transilvan, cele ale voievodului de la București, ca și al celor păstrate la curțile unor nobili din comitatele ardeleni, discuțiile cu Constantin Brîncoveanu și stolnicul Constantin Cantacuzino, corespondența cu acesta din urmă, cercetările întreprinse asupra Columnei lui Traian au contribuit la formarea unei concepții corecte asupra Daciei, întinderii regatului dac, războaielor dintre Traian și Decebal, colonizarea romană și noua provincie imperială, simbioza daco-romană, rezultatele etnice și lingvistice ale conviețuirii dacilor cu coloniștii romani, continuitatea permanentă a românilor în spațiul carpato-dunărean, organizarea lor economico-socială, militară, politică, religioasă în perioada de după retragerea aureliană și pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Dacia în concepția contelui Marsili

Printr-o cercetare extrem de atentă a operelor istoricilor antici, efectuarea unor numeroase săpături arheologice cu ajutorul militarilor austrieци în Serbia, Ungaria, Transilvania, studiile făcute la Constantinopol și Roma, în bibliotecile din Ungaria și Transilvania, Marsili sta-

bilește cu suficientă precizie spațiul geografic pe care-l ocupa poporul dac înainte de cucerirea romane. Savantul apreciază că dacii ocupau zona ce era cuprinsă între Nistru, de la izvoarele sale până la vărsarea în Marea Neagră; Tisa, din zona de unde începea să-și adune apele și până la Sankamen, constituia limita de vest a acestui teritoriu; la nord ei populau întreaga regiune muntoasă dintre izvoarele Tisei și cele ale Prutului, iar la sud Dunărea îi separa de neamurile tracice care populau Moesia¹.

În concepția sa de geograf împarte Dacia conform situației etnice și politice contemporane lui și nu pe baza organizării provinciei imperiale făcute de Traian și urmașii acestuia, în trei părți distincte: Dacia Ripense, care în zilele sale corespundea zonelor: a) Părțile regatului Ungariei ce se întindea între Tisa, munții Transilvaniei și cursul inferior al Mureșului până la vărsarea în Tisa și b) Banatul Timișoarei, care cuprindea zona ce se afla între Tisa de la confluența cu Mureșul și până la vărsarea în Dunăre, malul stâng al acestui fluviu până la Orșova, munții Transilvaniei și cursul inferior al Mureșului. Dacia Mediteraneei în mod frecvent era numită Transilvania. În viziunea lui Marsili aceasta era zona centrală și cea mai importantă a întregului pământ locuit de daci. Datorită faptului că era înconjurată de coroana munților Carpați, juca rolul unei cetăți naturale, în jurul căreia trebuiau să graviteze celelalte două părți. Dacia Transalpină se întindea de-a lungul arcului exterior al Carpaților, de la confluența Cernei cu Dunărea și până la izvoarele Prutului, extinzându-se până la Dunăre, Marea Neagră și la răsărit de apele leneșe ale râului care izvoră din munții Sarmatici².

Cu toate că Marsili aprecia după situația contemporană lui fostul teritoriu al Daciei ca împărțit în trei zone distincte din punct de vedere natural-geografic, totuși el accepta ideea unui tot unitar din punct de vedere etnic și politic nu numai pentru perioada dăcică a acestor locuri, ci mai ales pentru aceea a zilelor sale. Abordind problema prezentării istorice a Daciei, Marsili nu se oprește cituși de puțin numai la acea epocă de glorie din timpul marilor regi Burebista și Decebal, a înfringerii acestuia din urmă de către romani, cucerirea Daciei de către Traian, părăsirea acestor locuri de către autoritățile romane sub presiunea invaziilor neamurilor germanice, dar continuă tratarea istorico-geografică, socială și politică a celor trei state românești până în zilele sale ca foste părți ale Daciei.

Marsili demonstra că teritoriul celor trei Dacii, Ripestră, Mediteranee și Transalpină, nu era altul decât acela pe care-l ocupau românii contemporani lui, a căror unire într-un singur stat, așa cum fuseseră dacii în timpul lui Decebal, o dorea pentru a putea fi înglobați monarhiei vieneze pe care o slujea în momentul în care consemna constatările sale cu privire la trecutul neamului românesc. Întocmirea mai multor hărți în care cuprindea laolaltă teritoriile zonelor ce purtau nu-

1 Arh. St. București, Colecția microfilme, rola 49 Italia, c. 62—64. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 108; cf. idem, rola 48, c. 486—525, idem. vol. 101.
2 Idem, rola 48, c. 486—525, idem vol. 101.

mele de Părțile regatului Ungariei, Transilvania, Țara Românească și Moldova constituie o dovadă în plus a modului în care concepea generalul Marsili să trateze trecutul și prezentul poporului român, ale căror începuturi le vedea numai în istoria dacilor. În această privință subliniem faptul că în concepția lui Marsili istoria poporului român era asemuită unui fluviu care își are sorgintea în neamul dacilor și al romanilor a căror ape au curs și au crescut continuu într-una și aceeași albie, pământul cuprins între Tisa—Nistru, Carpații Păduroși, Dunărea și Marea Neagră.

Este evident că Marsili n-a conceput decât o dezvoltare continuă a societății dace, cu toată exercitarea stăpînirii romane temporare aici, care a avut drept rezultat etnic formarea unui nou popor de cultură romană și limbă latină, păstrător consecvent însă al celor mai multor trăsături de caracter, obiceiuri și mod de viață pe care le aveau dacii. În această privință părerile lui Marsili sînt aproape identice cu cele exprimate de stolnicul Cantacuzino, Dimitrie Cantemir și alți contemporani care au studiat problema.

Cucerirea Daciei de către Traian oglindită în opera lui Marsili.

Contele Marsili opina că predecesorii lui Traian apreciaseră în mod greșit Dunărea drept hotarul nordic al Imperiului roman³, mai ales că locuitorii care ocupau zonele de peste cursul inferior al fluviului atacau populațiile de ouînd supuse romanilor, care le garantaseră pacea, liniștea, viața pașnică și înfloritoare⁴. Decebal ajuns regele dacilor a devenit „inamicul de moarte al romanilor”⁵ și profitînd de unitatea realizată ataca permanent provinciile sud-dunărene. Primejdia devenise suficient de mare pentru stăpînirea romană în regiunile Dunării mijlocii și inferioare.

Toate acestea, alături de alte cauze, l-au determinat pe Traian să pornească cele două războaie pentru „a supune pe Decebal regele Daciei și a uni țara lui imperiului său”⁶.

Deși Marsili a cunoscut și aprofundat operele lui Dio Cassius, Xiphilinos, Diodor din Sicilia „a studiat reproducerea de pe Columna lui Traian, a cercetat de visu acest monument al culturii romane, totuși n-a prezentat aproape de loc problema desfășurării ostilităților dintre armatele romane conduse de împăratul Traian și cele dace în fruntea cărora s-a aflat viteazul rege Decebal.

El a intuit în mod corect scopurile urmărite de romani prin războaiele pornite împotriva dacilor. Prima țintă a împăratului a fost cucerirea Daciei, transformarea ei în provincie romană, consolidarea stăpînirii imperiale, exploatarea permanentă a bogățiilor și muncii oamenilor de aici.

³ Idem, rola 48, c. 486—525, idem, vol. 101.

⁴ Ibidem, ibidem.

⁵ L. F. Marsili, Description du Danube, Haya, MDCCXLIV, tome II, p. 65.

⁶ Arh. St. București, loc. cit., rola 48, c. 486—525. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 101. Dacii atacau și jefuiau toată zona de la „vârsarea Savei în Dunăre și pînă la țărmul Mării Negre, unde se află gurile fluviului”.

În vederea atingerii scopurilor propuse Traian a luat măsura realizării unor mari și importante construcții în Moesia și părțile din Dacia rămase în stăpânirea romană după terminarea primului război.

Cea mai impunătoare construcție a fost Podul lui Traian prin care s-au stabilit legăturile directe dintre cele două maluri ale Dunării. Podul avea în primul rând scop militar, dar privit în perspectiva politicii romane de a organiza în Dacia o provincie imperială, acesta avea menirea de a stabili permanente legături economice, militare, politice și culturale între noile teritorii cucerite, cele din sudul Dunării până la Bizanț și Italia. Aceleași funcții atribuia Marsili marilor drumuri construite în Moesia, Iliria și Dacia în timpul primului conflict și întreaga perioadă interbelică.

Printr-o prismă similară a privit generalul construcția marilor căi de circulație în noile posesiuni pe văile Dunării, Cernei, Mureșului, Olutului și Jiului⁷.

Deplasarea armatelor pe aceste drumuri în anii 105—106, atacurile desfășurate pe trei direcții, deslănțuirea lor din apropierea centrului de rezistență al inamicului situat în munții Orăștie, superioritatea armatelor romane, tactica, strategia, conducerea acestora, eșuarea încercărilor lui Decebal de a realiza un front antiroman, trecerea unei părți a nobilimii autohtone de partea învingătorului au dus la înfringerea eroicei rezistențe a dacilor, sinuciderea marelui lor rege, victoria definitivă a armatelor conduse de Traian și organizarea noilor teritorii într-o provincie imperială⁸ deschizându-se prin aceasta o nouă epocă în istoria acestor locuri, superioare sub toate aspectele, cu toate distrugerile provocate de marile conflagrații ce s-au succedat între regatul dac și statul roman. Scopurile militare, politice și mai ales cele economice pe care le ținea împăratul Romei sînt apreciate de generalul bolognez în mod clar și foarte corect.

Marsili despre civilizația romană în Dacia

Odată terminate războaiele dintre Decebal și Traian învingătorii au inițiat opera de romanizare în noua provincie. Aceasta s-a desfășurat în proporții mult mai mari și cu rezultate remarcabile, atît în domeniul vieții materiale, cît și al celei spirituale, dar mai ales în privința situației etnice.

Învingătorul ultimului rege al dacilor a organizat o mare acțiune de colonizare a provinciei, fenomen ce a lăsat incontestabile vestigii materiale în toate părțile țării⁹. Marsili cercetînd urmele marii civilizații romane în Dacia s-a ocupat de: Podul lui Traian, orașele și castelele întemeiate de cuceritori, drumurile construite de aceștia, inscripțiile descoperite și descifrate de el, tezaurele monetare și altele.

⁷ Ibidem.

⁸ Istoria României. Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, vol. I, p. 255—338; cf. D. Tudor, Oltenia Romană, București, 1958, p. 23—29; cf. H. Daicoviciu, Dacia, Ed. Științifică, București, 1965, p. 221—235.

⁹ Arh. St. București, loc. cit., rola 49. c. 44—53. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 103.

În legătură cu Podul lui Traian¹⁰ Marsili și-a propus să rezolve următoarele probleme: motivele ce l-au determinat pe împăratul Romei să facă o operă atât de durabilă și impunătoare, în care loc de pe Dunăre a fost înălțată construcția, descrierea zonei, opiniile exprimate de istoricii antichității, comparația informațiilor consemnate de aceștia și felul în care este prezentat podul pe Columna Traiana, dimensiunile acestuia, descrierea vestigiilor și ale întăriturilor de la cele două capete, drumurile care legau noua provincie cu restul lumii romane¹¹.

Toate aceste probleme au fost rezolvate în mod admirabil de contele din Bologna. El susținea și demonstra în mod corect că împăratul romanilor a realizat această lucrare pentru a-și trece trupele de care avea nevoie peste Dunăre în vederea atacului plănuț împotriva capitalei lui Decebal, foarte bine întărită și apărată prin poziția pe care o ocupa în mijlocul munților, a-l înfringe și a-i transforma regatul în provincie, a organiza noul teritoriu, a exploata bogățiile și munca oamenilor ce populau zona.

Marsili vedea în eforturile făcute de imperiu rațiuni de ordin economic și politic, în afara celor militare¹².

El a semnalat importanța strategică, militară și politică a locului ales, valoarea lui practică pentru necesitățile unei armate, care venea de la Brundisium prin Durazzo pînă în Moesia și Dacia, pentru a se înfrunța cu un dușman redutabil, capabil să se apere în modul cel mai înverșunat, satisfacerea nevoilor planului de luptă adoptat, semnificația întăriturilor de la cele două capete ale operei lui Apollodor. Marsili militar experimentat a intuit planul de luptă adoptat de Traian pentru a-și răpune dușmanul.

Vestigiile drumurilor romane de pe văile Timișului, Cernei, Mureșului, Oltului, descoperirile de la Poarta de Fier și Sarmizegetusa i-au format convingerea că Traian l-a atacat pe Decebal din toate direcțiile posibile pentru a nu-i oferi prilejul să fugă și să organizeze noi acțiuni de rezistență. Capitala regală era punctul către care trebuiau să se îndrepte toate armatele pătrunse în Dacia prin Banat, Oltenia și Moldova¹³.

Cunoscînd afirmațiile istoricilor care s-au ocupat de monumentul înălțat de Apollodor, confruntîndu-le cu realitățile cunoscute de el, în 1690—1691, Marsili a avut meritul incontestabil de a remanca lipsa de temeinicie a celor scrise de Dio Cassius, Strabo, Diodor din Sicilia, Procopius din Caesarea, Ioannes Tzetzes, Xiphilinos, Lipsi și alții asupra

10 Idem, rola 48, c. 458—482, idem, vol. 101. Marsili analizează și combate opiniile exprimate în această privință de către: Dio Cassius, Strabo, Diodor din Sicilia, Procopius din Caesarea, Ioannes Tzetzes, Xiphilinos, Lipsi etc. În această problemă vezi și D. Tudor, Podul lui Traian de la Drobeta, în „Arhivele Olteniei”, X/1939, p. 150—183; idem, Oltenia Romană, p. 53—64: Marsili, Description de Danube, tom. II, p. 25—34.

11 Idem, c. 486, idem, vol. 101.

12 Marsili, Description du Danube, tom. II, p. 225.

13 Arh. St. București, loc. cit., rola 48, c. 486—525. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 101; cf. H. Daicoviciu, op. cit. p. 234—235.

podului de peste Dunăre ¹⁴. El a descris admirabil poziția locurilor și construcțiile făcute de romani în zonă pentru a-și asigura stăpânirea în Dacia, navigația pe fluviu și mai ales legăturile economice cu Roma.

Soluțiile tehnice date de Marsili în privința construirii măreței opere de către Apollodor și dimensiunile acesteia sînt acceptate și astăzi ¹⁵.

Prezent în fosta Dacie Marsili nu s-a mărginit numai la cercetarea rămășițelor podului de la Drobeta-Turnu Severin.

În toamna anului 1689 Marsili a căutat să găsească în jurul cetății Severinului urmele podului de lemn construit de împăratul Constantin cel Mare peste Dunăre pentru a lupta împotriva goților, pe care i-a urmărit pînă în Transilvania mergînd pe vechiul drum imperial făcut de Traian. Totul a fost zadarnic, deoarece nu aici fusese înălțată construcția în cauză.

Cu prilejul călătoriei la Constantinopol, unde mergea, în primăvara anului 1691, ca secretar al reprezentantului regelui Angliei, Marsili s-a oprit la confluența Jiului cu Dunărea. Aici a aflat de la locuitorii sateilor românești și turcești că în anul cuceririi Cămenitei de către sultan apele Dunării au scăzut într-o așa proporție, încît au permis observarea stîlpilor de susținere a podului despre care culesese multe informații. Însotit de ceaușul dat de autoritățile otomane Marsili a întreprins primele cercetări asupra zonei stabilind pentru prima dată în mod corect locul construcției împăratului Constantin cel Mare. În consemnarea adevărului a fost ajutat și de descoperirea și cercetarea unei medalii imperiale, care avea pe reversul ei imaginea unui pod de lemn asemător cu cel al lui Traian ¹⁶.

Pasionatul om de știință a studiat ruinele orașelor, castrilor, forturilor, taberelor militare și altor construcții de acest gen ridicate de romani în Dacia.

Ajunșind, în anul 1690, ni depresiunea Hațegului Marsili a cercetat vestigiile de la Ulpia Traiană pe care o aprecia ca fiind situată într-o poziție geografică admirabilă. Aici a văzut fortul pătrat, fără șanțuri, ridicat din pămînt, în interiorul căruia existau ziduri și construcții. Cele două redute, una pătrată și alta ovală, erau pline de resturi ale monumentelor de piatră, marmoră, inscripții, monede și alte antichități romane. Aici, aprecia el în mod temeinic, a înflorit una dintre cele mai importante colonii romane. Românii din satele învecinate denumeau și la acea dată așezarea cu numele atribuit de învingătorul lui Decebal ¹⁷.

Părăsind zonele depresionare și îndreptîndu-se către Caransebeș, trecînd pe la Poarta de Fier a Transilvaniei, Marsili a observat vestigiile întăriturilor romane de pămînt și pietriș de pe valea pîrului Măr ¹⁸. La

¹⁴ Ibidem, ibidem; cf. D. Tudor, Podul lui Traian de la Drobeta, loc. cit., p. 153—183; cf. idem, Oltenia Romană, p. 53—64; cf. L. F. Marsili, Description du Danube, p. 25—34.

¹⁵ D. Tudor, Oltenia Romană, p. 55.

¹⁶ L. F. Marsili, Description du Danube, tom. II, p. 37—39.

¹⁷ Idem, p. 65—67; cf. Arh. St. București, loc. cit., rola 38, c. 152. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 6; idem, rola 50, c. 295, idem, vol. 27.

¹⁸ Idem, p. 60; cf. ibidem, ibidem

Brețcu generalul Marsili, urmărindu-l pe Thököly, a întâlnit fortul pătrat construit din pietriș și pământ pe care românii îl foloseau la paza trecătorii către Moldova¹⁹. El nu reprezenta decât vestigiile castrului roman de la Angustia.

Scopuri similare au avut și cele trei forturi, unul mare și două mai mici, din satul Mikhaja, situat pe apa Niaradului, în vecinătățile nordice ale localității Brețcu²⁰. La Turda și Alba Iulia, în apropiere de Deva, în zona dintre Poarta de Fier și Caransebeș au fost descoperite multe vestigii romane²¹. Acolo unde Timișul primește apele Bistriței, la Căvan, au fost observate valurile și șanțurile făcute de romani, precum și resturile unui zid. La Gîp, situat tot pe malul Timișului, se puteau vedea atunci ruinele unui fort roman²². Pe frumoasa vale a râului Cerna au fost cercetate mai multe vestigii ale construcțiilor romane. Fortul, zidurile și inscripțiile de la Mehădia, vestigiile taberei romane de la poalele munților din vecinătatea aceleiași localități îi dădeau convingerea că aici a fost un important centru al civilizației romane²³. În zona cursului inferior al Mureșului au fost văzute forturile de la Feldvar, Sarvar, Perian și Arad²⁴.

În afara arcului carpatic i-au atras atenția ruinele castror romane de la Severin, Orșova, Insula Banul, Cladova, Riul Vadului, (Citatesu), Reșca (Antina), Jidova (Sidova), Celei, Islaz, Ostrovul Corbului, pe care le-a descris sumar, schițându-le planurile așa cum le-a văzut și apreciat el în 1690, anul în care trecea de la Vidin în Oltenia²⁵. În Insula Banul, pe care Marsili o calcula ca fiind la o milă distanță de Podul lui Traian, existau șanțuri, ziduri, redute rotunde de pe vremea romanilor. Pe malul Dunării era un fort de pietriș și cărămidă, care asigura paza drumului de legătură dintre Dacia și provinciile balcanice ale imperiului. Fortul de pământ și pietriș de la Cladova a fost în atenția generalului, mai ales că aici a găsit multe medalii romane. Castrul construit la Drobeta, divizat de ziduri în două părți, dădea lui Marsili convingerea că aici a fost prima colonie romană, unde imperiul întreținea o puternică garnizoană pentru paza podului, iar construcțiile militare de la Ostrovul Corbului asigurau supravegherea și controlul vaselor care navigau pe Dunăre. Întăriturile militare de la Orșova și Porțile de Fier erau destinate să asigure circulația pe drumul către Transilvania prin valea Cernei.

La Riul Vadului denumit Citatesu, Marsili a consemnat existența unui fort neregulat înconjurat de șanțuri și ziduri, iar la Jidova din apropierea Cimpulungului a văzut fortul pătrat construit din cărămidă și pietriș, împrejmuit cu șanțuri. Ruinele de la Reșca situată pe malul

19 Idem, p. 59 ; cf. ibidem, ibidem.

20 Idem, p. 60 ; cf. ibidem, ibidem.

21 Idem, p. 61, 63 ; cf. ibidem, ibidem.

22 Idem, p. 67 ; ibidem, ibidem.

23 Idem, p. 68 ; cf. ibidem, ibidem.

24 Idem, p. 57 ; cf. ibidem, ibidem.

25 Idem, p. 15, 22, 23, 36, 68, 69 ; cf. ibidem, ibidem ; cf. D. Tudor, Oltenia Romană, p. 97, 153, 180, 228, 233, 234, 237, 238, 246, 247, 250.

Oltului, în vecinătatea drumului roman, convingeau pe clarvăzătorul Marsili că aici fusese întemeiată o puternică și importantă colonie de cuceritorii Daciei. În zona de confluență a Jiului cu Dunărea, la Celei, se observau construcțiile fortului dreptunghiular, în mijlocul căruia se înălțau ruinele zidurilor romane.

Marsili a depus mari eforturi pentru cunoașterea căilor de comunicații romane, convins fiind că prin aceasta va putea sugera lui Leopold idei utile privind organizarea activității comerciale din vastul său imperiu.

Activitățile desfășurate în Transilvania și Țara Românească i-au permis să vadă la fața locului marile drumuri construite de romani în fosta provincie imperială Dacia și în afara granițelor ei. Astfel, în timpul lui Traian au fost deschise două drumuri, care duceau la podul de peste Dunăre. Unul venea pe Valea Timocului, iar altul direct de-a lungul cursului fluviului. Ultimul dintre acestea a fost repetat de Marsili, în 1690, pentru a stabili legătura Belgradului cu Vidinul²⁶. În Dacia propriu-zisă Marsili a urmărit drumul care pornea de la podul înălțat de Apollodor din Damasc, continua pe cursul fluviului, pe cel al râurilor Cerna și Bistra, pătrundea în depresiunea Hațegului pe la Poarta de Fier, ieșea după aceea pe Mureș, trecea pe la Alba Iulia și Turda, oprindu-se la poalele Carpaților răsăriteni, la Mikhata. Marsili a parcurs și celălalt drum roman care pleca de la Podul lui Traian, străbătea Oltenia pînă la Antina, pătrundea în Transilvania pe cursul Oltului. Pe valea Mureșului a remarcat resturile drumului roman dintre Arad și Lipova, din care pornea o ramificație către Timișoara.

Prin informații indirecte Marsili a aflat despre drumul lui Traian, care străbătea zonele de la nordul Mării Negre. Conform concepției lui Marsili, Traian ar fi deschis acest drum cu dublul scop: de a stabili legături economice directe între provinciile romane de la Dunăre și cele asiatice situate pe litoralul Pontului Euxin și de a putea să-și deplaseze armatele în aceste zone cu rapiditatea necesară. Nu i-a scăpat din vedere importanța drumului care merge în lungul Dunării pînă la vărsarea în Marea Neagră.

Inscripțiile funerare și vestigiile artei romane în Dacia au fost în atenția cercetării lui Marsili.

Așa cum era și firesc l-au preocupat în primul rînd inscripțiile care consemnau moartea și mai ales înmormîntarea pe pămîntul Daciei a coloniștilor și diversilor demnitari romani. Zona de preferință cercetată a fost tot aceea situată în părțile central sudice ale Transilvaniei și Olteniei în întregime. Astfel, în diverse împrejurări a descoperit inscripții în limba latină pe fragmente de marmoră sau de piatră, alături de statui, morminte sau resturi ale acestora, la Sarmisegetuza, Alba Iulia, în mai multe sate din comitatele Hațeg și Sebeș, la Cernetș și Antina, la vărsarea Bistrei în Timiș.

²⁶ Arh. St. București, loc. cit., rola 40, c. 687—690. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 54.

Unele dintre inscripții consemnau gloria lui Traian și-i eternizau numele chiar în capitala provinciei citorite de el²⁷. Monumentele funerare erau construite, așa cum rezultă din inscripții, de către Antonius Rufus, decurionul coloniei, C. P. Aelianus, trimis imperial în Dacia, Paulus decurion, Antonius Urfinus²⁸. Uneori aceleași inscripții consemnează faptul că în capitala Daciei se înălțau temple spre preamărirea zeilor și lauda celor care suportau cheltuielile. Astfel, Aelius Diogene și Silvia Valeria făceau o asemenea construcție în onoarea zeiței Nemesis pentru înmormintarea lor și a urmașilor²⁹. Uneori comunitatea întreagă a capitalei ridica monumente în cinstea împăraților sau soțiilor acestora. De o asemenea atenție s-a bucurat împărăteasa Cornelia Salonina, soția împăratului Galienus³⁰.

Divinităților romane și în special zeilor protectori ai caselor le-au fost înălțate numeroase edificii în Sarmisegetuza. Nu sînt lipsite de interes monumentele făcute de urmașii unor demnitari romani, așa cum este cazul lui Valerius Rufus, veteran din legiunea a III-a, Cyrenaica, oare a trăit 65 de ani, iar Valeria, Rufina și Proculia, fiicele sale, i-au eternizat memoria prin înălțarea unui monument³¹. În situație similară a fost și Quintus Manlius Papus³². Cornelia Lucilla eternizează și ea memoria soțului decedat, Varenus Sabinianus³³. La fel de concludente sînt inscripțiile descoperite de Marsili la Deva, în satele Nalați, comitatul Sebeșului³⁴. Semnificative sînt vestigiile culturii romane descoperite de Marsili la Alba Iulia, Cernețul Olteniei sau la Antina.

Concluzionînd asupra vestigiilor civilizației romane pe întregul teritoriu al Daciei Marsili aprecia că împăratul cuceritor a întemeiat aici multe colonii, iar în interiorul pămîntului se află numeroase tezaure monetare, monumente pline cu inscripții și resturi ale înfloritoarelor orașe³⁵.

Toate acestea întăresc lui Marsili convingerea unei conviețuiri durabile a daco-romanilor, ceea ce a asigurat o mare înflorire a vieții materiale și a celei spirituale, oare s-a concretizat în mod deosebit în însușirea culturii romane de către întreaga masă a locuitorilor Daciei, iar latina vulgară devenise limba de comunicare între toți oamenii care trăiau în provincia întemeiată de Traian ca și în vecinătatea imediată a granițelor acesteia.

Printr-o activitate intelectuală permanentă și sistematică, dublată de pasiunea omului hotărît să cunoască cît mai temeinic trecutul dacilor, raporturile acestora cu romanii și mai ales consecințele economice, militare, politice și spirituale ale impunerii stăpînirii acestora în Da-

27 L. F. Marsili, *Description du Danube*, tome II, p. 159.

28 Ibidem.

29 Idem, p. 133—134.

30 Ibidem.

31 Idem, p. 139—140.

32 Ibidem.

33 Idem, p. 141.

34 Arh. St. București, loc. cit., rola 40, c. 493, 495. Biblioteca Universității Bologna, loc. cit., vol. 29.

35 Idem, loc. cit., rola 49, c. 44—45 ; idem, vol. 49.

cia, Marsili a reușit să depășească stadiul cunoașterii contemporane asupra acestei probleme. El a combătut cu succes unele idei greșite ale anticilor în privința construcției lui Apollodor din Damasc, iar săpăturile arheologice efectuate cu atita pasiune, consemnarea acestora prin intermediul descrierilor, întocmirii unor schițe, planuri și hărți au făcut din generalul Marsili primul om de știință care a cercetat vestigiile daco-romane în Transilvania, Muntenia, Oltenia.

Rezultatele fructuoase ale activității sale în această privință îl fac indispensabil oricărei cercetări asupra problemei.

Simbioza daco-romană și consecințele ei etnico-lingvistice.

Ocupându-se cu atita interes de cunoașterea trecutului dacilor și cuocerii țării lor de către romani, Marsili ajunge la ideea unanim recunoscută atunci că stăpânirea, organizarea, colonizarea, răspîndirea culturii romane și utilizarea limbii latine în Dacia au dus la formarea unui nou popor, care vorbea o limbă proprie. În concepția savantului colonizarea Daciei de către Traian concordă cu începutul marelui proces de formare a poporului român și a limbii vorbite de acesta³⁶. Limba română constituie pentru Marsili una dintre cele mai puternice dovezi asupra originii și continuității românilor în spațiul carpato-danubian. Denumirea pământului pe care-l ocupa acest popor cu expresia de „zarra romagneasca, care înseamnă provincie romană”³⁷, constituie o dovadă a conștiinței latinității oamenilor care trăiau în teritoriul mărginit de Tisa, Dunărea, Marea Neagră, Nistru, Carpații Nordici. Limba vorbită de români nu este pentru contele de Bologna decit un amestec dintre latină, italiană și spaniolă³⁸. Interesantă este constatarea lui în ceea ce privește denumirea pe care și-o atribuiău românii și limbii utilizate de dinșii. El consemna că acest neam de oameni nu se numește cu termenul de valahi, ci cu cel de români („romegny“, „rumeny“, „romani“), iar limbii pe care o vorbeau îi spunea română („romagneasca“, „ruminest“) ³⁹.

Desigur că el observa prezența în limba vorbită de români a unor cuvinte de origine slavă, greacă, turcă și altele utilizate de populațiile conlocuitoare cu românii sau vecine acestora. Fenomenul pătrunderii unor cuvinte străine în limba română în decursul dezvoltării acesteia n-a schimbat caracterul latin al limbii neamului românesc.

Prin însemnările sale el consemna existența conștiinței unității, latinității și continuității neamului pe care o păstrau românii la sfîrșitul secolului al XVII-lea, ca o moștenire a trecutului pe care generațiile ce au urmat au transmis-o celor viitoare.

36 Idem, c. 75 ; cf. idem, rola 40, c. 456, „românii se trag din vechile colonii romane“. Idem, vol. 108 ; cf. idem, vol. 29 ; cf. L. F. Marsili, Description du Danube, tome premier, p. 5.

37 Idem, c. 93 ; ibidem.

38 Idem, rola 40, c. 457 și rola 38, c. 349. Idem vol. 39 și vol. 15.

39 Idem, rola 38, c. 349. Idem, vol. 15 ; cf. idem, rola 57, c. 184, 185. Idem, vol. 61 ; cf. Virgil Cândea, Un dialog cultural nel'600 : Marsili—Cantacuzino, în „Il Veltro“, XII/1969, p. 134 ; cf. L. F. Marsili, Description du Danube, p. II, p. 25, 26.

În această direcție eruditul a avut meritul de a sesiza existența și consolidarea la români de pretutindeni a ideilor de origine, limbă și cultură comună, ceea ce explica de fapt conștiința comunității de neam și marea luptă dusă în scopul realizării unității și libertății politice.

Convingerile savantului în această direcție i-au fost și mai mult consolidate de discuțiile purtate la București cu Constantin Brincoveanu și mai ales cu stolnicul Cantacuzino și corespondența purtată cu acesta din urmă ⁴⁰.

LA DACE DANS LA VISIONE DE LUDOVIC FERDINAND MARSILI

Résumé

L. F. Marsili, général de génie et savant européen, a fait grandes et systématiques recherches scientifiques concernant l'histoire de peuple roumaine. Il a eu une conception correct à l'égard du territoire dans lequel ont vécu les anciens daces, leurs civilisations, les guerres de Trajan contre Decebal, la colonisation roumaine dans la Dace et les résultats ethnographiques et linguistiques de cette action impériale.

Pour l'érudit la formation de peuple roumain a commencé par la grande colonisation roumaine au nord du Danube inférieur. La langue des roumains a servi pour lui comme argument. Les découvertes archéologiques faites par lui même, la correspondance scientifique avec Constantin Cantacuzino ont appuyé sur une base solide sa conception.

⁴⁰ Idem, rola 43, c. 164—189, rola 57, c. 36—37. Idem, vol. 57 și 61; cf. N. Iorga, Operele lui Constantin Cantacuzino, București, 1901, p. 41—50; cf. idem, Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor, București, 1899, p. 67—73; cf. Ramiro Ortiz, Per la storia della cultura italiana in Rumania, București, 1916, p. 190—195; cf. Carlo Togliavini, Un frammento di terminologia italo—rumena ed un dizionario geografico dello stolnic Constantino Cantacuzino, în „Revista filologică”, nr. 1, Cernăuți, 1927.